

Олександр Потапенко
(м. Переяслав-Хмельницький)

КОНЦЕПТ «Х-ФАКТОР» ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті проаналізовано концепт «Х-фактор» у концептосфері «музика». Автор дослідив поелементне значення нового концепту, його найголовніші семиотичні, лінгвокультурологічні характеристики. Головна увага приділена ціннісно-смысловим аспектам концепту. Акцент робиться на посилення духовного потенціалу лінгвокультурорегії, формуванні творчості особистості, Віри, Любові, Надії.

Ключові слова: «Х-фактор», музика, концепт, лінгвокультурологія.

В статье проанализирован концепт «Х-фактор» в концептосфере «музыка». Автор исследовал поэлементное значение нового концепта, его самые главные семиотические, лингвокультурологические характеристики. Главное внимание уделено ценностно-смысловым аспектам концепта. Акцент делается на усиление духовного потенциала лингвокультурологии, формировании творчества личности, Веры, Любви, Надежды.

Ключевые слова: «Х-фактор», музыка, концепт, лингвокультурология.

The article deals with the concept of «X-factor» in the conceptual sphere «music». The author investigates the meaning of a new concept, its main semiotic, lingual and cultural characteristics. It focuses on value-semantic aspects of the concept. The emphasis is on the strengthening of the spiritual potential of cultural linguistics, forming creative personality, Faith, Love and Hope.

Key words: «X-factor», music, concept, cultural linguistics.

Нещодавно в концептосфері українців з'явився новий вагомий концепт «Х-фактор» – назва дуже популярного телевізійного проекту каналу СТБ. Мета статті – зробити першу спробу культурологічного опису концепту «Х-фактор», показати його роль, ціннісно-смыслові аспекти.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що саме дійство збирає біля екранів мільйони телеглядачів, дуже популярне серед молоді, проте назва телешоу практично не досліджена.

Предметом дослідження є праці культурологів, мовознавців, мистецтвознавців, у яких розглядався хоча б побіжно даний концепт.

Аналіз наукової літератури свідчить, що в останні роки загальні питання лінгвоконцептології плідно досліджуються у роботах Ю. Степанова, В. Колесова, В. Маслової, М. Алефіренка, В. Карасика, О. Селіванової, Н. Мех, О. Потапенка та ін. Проте саме аналізований концепт залишився поки що поза увагою лінгвокультурологів.

У роботі М. Ф. Алефіренка «Лінгвокультурологія. Ціннісно-смисловий простір мови» [1, с. 17–20] зроблено критичний огляд різних тлумачень поняття «концепт». Зокрема, Д.С. Лихачов трактував концепт як «засіб заміщення значення слова в індивідуальній свідомості і в певному контексті..., це особистісне осмислення, інтерпретація об'єктивного значення та поняття як змістового мінімуму значення».

В. В. Колесов вважав, що концепт – «не поняття, а сутність поняття», що він – «і ментальний генотип, атом генної пам'яті, ... і архетип, і першообраз». П. Абельяк трактував концепт як «продукт піднесеного духу, розуму, які здатні творчо відтворювати смисл, тоді як поняття роздумливе і пов'язане із раціональним знанням (розумінням)».

Далі [1, с. 19] М. Ф. Алефіренко пропонує власне бачення сутності концепта. «Тому кожен концепт, як правило, містить в собі мікрофрагменти із інших концептів, які репрезентують інші ідеї, і передбачають інші плани». Така сутність концепта, який за природою своєю призначений здійснювати нове планування ціннісно-смислового простору і у зв'язку з цим має набувати нових обрисів».

Вчений вважає, що концепт водночас відносний і абсолютний.

Він відносний:

- до своїх власних складових, до інших концептів;
- до плану, в якому він виділяється;
- до проблем, які має вирішувати.

Він абсолютний:

- завдяки конденсації (згущенню смислових елементів), яку здійснює;
- за місцем, яке посідає у концептосфері;
- за умовами, які він вказує співвідносній з ним ідеї.

Отже, він амбівалентний (суперечливий); абсолютний як ціле, але відносний у своїй фрагментарності. Він нескінченний у своєму плавному польоті, але й скінчений. І далі [1, с. 154–155] М.Ф. Алефіренко зазначає, що концепт, за висловом В.В. Колесова, «є, те, що не підлягає змінам у семантиці словесного знака, що, навпаки, диктує мовцям даної мови, визначає їх вибір, спрямовує думки, створює потенційні можливості мови – мовлення. Отже, концепт – складне і багатошарове ментальне утворення, до складу якого, окрім буденно-понятійного змісту, входять ще оцінні, релятивно-оцінні смисли, що показують ставлення людини до об'єкта».

Вчений називає такі ознаки-компоненти концепту:

- інтернаціональний, який репрезентує загальнолюдські цінності та уявлення;
- ідіоетнічний;
- соціальний, що презентує соціальний статус комунікантів;
- груповий – гендерний, віковий, професійний;
- індивідуально-особистісний, який віддзеркалює освітній ценз людини, її релігійні погляди, особистий досвід, мовленнєвий стиль тощо.

Пропонуємо власне культурологічне визначення цього поняття.

Концепт – це динамічна холістична голограма колективної мудрості народу, архетип, символ ментальності, світобачення етносу, творчих злетів індивідуальності, яка висвічує смисл глибинного змісту культури; квант Логоса, її божественного «Я», пропущених через розум, душу та серце особистості – носія мови.

Ми вважаємо, що сьогодні найважливішими проблемами лінгвокультурології є не з'ясування співвідношення «значення смисл-концепт», пошук конотацій, дефініцій «код культури» тощо, а саме екстралінгвістичні поняття:

- як наповнити новим змістом, домогтися усвідомлення чи докорінного переосмислення таких понять як: нова свідомість, прогрес, життєвий успіх, сенс життя, благодать, духовність тощо.
- як переконати носіїв усіх мов світу у найважливішості таких концептів, як: Любов, злагода, братство, толерантність, крос-культура, міжконфесійна співпраця тощо;
- як поглибити розуміння через призму ноосферного світогляду концепти: Логос, космізм, єдина планета, єдиний Творець, Дух, серце та ін.;
- як засобами лінгвокультурології формувати нові форми, способи, методи пізнання дійсності (духовна інтуїція, інсайт, озаріння), паранормальні здібності (яснобачення, телепатія, екстрасенсорика тощо);
- як засобами лінгвокультурології зупинити деградацію, змертвіння, олукавлення (осатаніння) особистості, сформувати високі устремління, високоморальні цінності, розумні потреби;
- як, якими методами, прийомами формувати холістичність, креативність, інноваційність, ноосферність мислення людини;
- як засобами лінгвокультурології плекати любов, повагу до рідної та інших мов, «чуття слова», замилювання красою художнього слова, пісні тощо.

Лінгвісти проголосили антропоцентричний, когнітивно-культурологічний підхід до мовознавства, проте у багатьох сьгоднішніх роботах знову відсутня Людина, особистість з її болями, радощами, устремліннями. Знову ми читаємо наукоподібні дефініції, «класифікації», «підходи», «фрейми» тощо. Знову лінгвістика заради лінгвістики, яку не розуміють навіть студенти-філологи.

Як домогтися втілення у життя, духовні практики землян покаяння, прощення, добротолубія?

Лінгвокультурологи мають знати і попереджати людей про можливі загрози, які уже створені внаслідок бурхливого розвитку штучного інтелекту, роботів, інформаційних воєн, нанотехнологій тощо.

Дуже цікаву теорію концепту запропонував французький філософ, теолог, поет Петро Абеляр ще у XII столітті. Проте і

сьогодні його ідеї дуже актуальні. У «Новій філософській енциклопедії» [1, с. 11] сказано: «Концепт – зв'язок речі і мовлення про речі – є, за Абеляром, універсалія, оскільки саме мовлення «схоплює» (концептує) всі можливі смисли, відбираючи необхідні для конкретного уявлення речі. На відміну від поняття, концепт невіддільно пов'язаний зі спілкуванням. Він 1) формується мовленням; 2) освячений, за середньовічними уявленнями, Святим Духом; 3) тому здійснюється «по той бік граматики чи мови» – у просторі душі з її ритмами, енергією, інтонацією; 4) він максимально виражає суб'єкт; 5) змінюючи душу індивіда, який розмірковує, він у процесі формування висловлювання вимагає іншого суб'єкта, слухача чи читача; 6) у відповідях на їхні запитання аналізуються ті чи інші смисли; 7) пам'ять та уява – обов'язкові якості концепта; 8) спрямованого на розуміння суті зараз, але разом з тим; 9) він синтезує в собі три здатності душі і як акт пам'яті зарієнтований в минуле, як акт уяви – в майбутнє, як акт судження – в теперішнє.

Словник української мови в 11-ти томах [9, с. 553] називає такі значення слова «фактор»: 1. Умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник. 2. У дореволюційній Росії – керівник технічної частини друкарні. 3. Посередник, дрібний комісіонер, маклер. 4. Кожне з перемножуваних чисел, співмножник.

А тепер розглянемо дуже цікаву семантику, глибинний, духовно-містичний смисл першої літери назви цього проекту (X-ікс). Енциклопедія «Символи. Знаки. Емблеми» [2, с. 508–509] зазначає: «Ця буква в багатьох алфавітах є важливим магічним знаком... «X» у математиці відповідає невідомій величині і як приховане окультне число репрезентує 10».

В окультному символізмі «X» виражає платонівський Логос. У східному езотеризмі «X» має значення «людина всередині своєї власної оболонки». Це також двадцять четверта літера англійського алфавіту. «X» представляє собою єдність двох світів, знак хреста світла.

Це один із найважливіших символів. У західній традиції – знак Логоса як мікрокосмосу, що розп'ятий у просторі. Дуже цікаві значення мала ця літера у єврейській та грецьких абетках [7,

с. 30]: «Хи», «h» п'ятий знак алфавіту, означає «вікно», тобто те, що пропускає світло у дім... Ця буква, таким чином, є з'єднувальною ланкою внутрішнього світу із зовнішнім, тобто тим, що дає просвітлення. Езотично Хи – «релігія, яка пов'язує людей одне з одним, це те, що об'єднує їх з божественним началом, яке існує поза самою людиною». І далі [7, с. 84] автор описує значення грецької літери Х.

Хи – двадцять друга літера алфавіту, яка означає космос, а на людському рівні – приватну власність. Це символ принесеного дару, який у горизонтальному напрямі об'єднує людину з людиною, а якщо подивитися вертикально, то це ланка єднання богів з людством.

Дуже глибоким і повчальним є значення цієї літери у системі рун. Це сьома літера, яка формою подібна латинській букві «Х». Вона – «священний знак», позначає речі, присвячені богам. У відношенні цієї руни давньоанглійська рунічна поема стверджує, що «Віддавати людям – значить прикрашати свою гідність, віддавати чужим людям – знаменно і почесно... Символічно вона описує дар у вигляді якоїсь здібності чи таланту у служінні іншим. Сама здатність – талант – розглядається як дар богів окремій особі. Коли щось віддається, то між тим, хто дає і тим, хто бере, встановлюється взаємозв'язок... Руна Gufu (X) виражає здатність пов'язувати єдиними ланками людей, які здаються чужими одне одному...».

У книзі Дж. Купера «Енциклопедія символів» [5, с. 133] описано знак, аналогічний літері Х: «Квінкунс. Маючи форму хреста, представляє собою космічний центр: чотири точки, які відповідають сторонам світу, зустрічаються у п'ятій, центральній точці зустрічі Неба та Землі».

В іншій роботі [4, с. 270] сказано: «Але домінантним значенням хреста є «з'єднання». Платон у «Тимей» каже про те, що Творець з'єднує роз'єднані частини світової душі за допомогою двох ліній у вигляді Андріївського хреста (X). Ми помітили такий цікавий «збіг» – за переказами, саме Андрій Первозванний приніс християнство на Русь і саме на Київські пагорби. Це дуже символічно. І це підтверджує не випадковість саме цього знака у

назві телепроекту. Очевидно, він освячений Богом. Очевидно, що він справді об'єднує різних за віком, національністю, віросповіданням людей в Україні і в світі. Очевидно, що люди в цьому проекті підтверджують той факт, що Творець воістину дарує окремим із нас великий пісенний талант.

Аналізуючи концепт «Х-фактор», ми, безперечно, маємо розглянути поняття, що входить до цього мікрополя, а саме поняття «музика». Дослідження сучасних психологів [11, с. 127–137] свідчать, що ми століттями недооцінювали (хоча часто використовували) музику, пісню. Виявляється, що «індивідуальна смислова побудова музичної свідомості містить у своїх глибинах загальнолюдські «моделі смислу», чи архетипи, які можна вважати головними «життєво важливими переживаннями людства, тобто фундаментальними смислами і знаряддями розвитку людської свідомості».

На думку вчених, музика, пісня мають очищувальну силу, здатні розбудити почуття, емоції, сенсорні та екстрасенсорні системи.

Як висновок, А. В. Торопова [11, с. 131–132] пише «...Музика є «зовнішня пам'ять» людства, що зберігає у своїх творах антропологічно значущі психологічні процеси, стани, переживання; музика є приховане управління майбутнім; музика та інтонаційно-музичний символ є одним із способів негентропійної взаємодії з оточуючим життєвим та інформаційним середовищем.

Музика як «інша реальність» дає можливість самопізнання; як у дзеркалі побачити себе, свій рід, свій народ, людство. Музика дає можливість самотерапії (регуляції станів, трансформації, корекції, реабілітації).

І як висновок [11, с. 136] автор пише: «Досвід змінених (небуденних) станів свідомості, контакт із силами та енергіями, «вікові переживання», які сприяють просвітленню, осяянню, відкриттю – всьому тому, що називають іноді надсвідомістю. Це джерело смислової будови музичної свідомості можна назвати інтування досвіду містичної причетності».

Аналогічні думки, щоправда у дохідливішій формі, висловлені в книзі «Енциклопедія. Символи. Знаки. Емблеми [2, с. 334–335]: «Музика – один із найвищих способів символічного мислення. В основі будь-якого символічного мислення покладена музична основа... Музика символізує порядок та гармонію творіння. Просвітлення душі символізується звуками музики... Музика є складовою частиною будь-якого містичного досвіду... Духовна музика – це ключ до Божественних істин... людина сама по собі – це Божественна музика... Духовна музика – це голос Бога, який кличе людину, і засіб, за допомогою якого людина повертається до свого духовного походження».

У книзі В. та Т. Тихоплавів «Учення Грабового. Теорія та практика» [10, с. 89] сказано: «Кожна клітинка нашого організму має певну вібрацію і випромінює певний звук музичної ноти... Музика репрезентує собою особливий вид гармонійної вібрації. Вона являється універсальною мовою спілкування людей всього світу, розуміння ними одне одного, побудови відносин з собою та з Богом... Її структура містить у собі систему ритмів, тонів та пропозицій, які існують в навколишньому світі. Тому музика хвилює всіх, незалежно від віросповідання, національності, сфери діяльності тощо. Чим вища та духовніша людина, тим більше промовляє їй музика... Можна уявити весь Всесвіт як прекрасну симфонію, де кожна людина виявляє своє прекрасне звучання». Красива теорія? Аж ніяк. Ось що пише відомий американський фізик Брайян Грін [3, с. 352]: «У відповідності з теорією струн є лише один фундаментальний інгредієнт – струна, і все багатство різновидів частинок просто відображує різні типи коливань струни. Це схоже на те, що відбувається з більш звичними струнами віолончелі чи скрипки. Віолончельна струна може дрижати багатьма різними способами, і ми чуємо кожен спосіб як окрему музичну ноту... Струни теорії струн поводять себе аналогічно: вони можуть також вібрувати різними способами. Але замість отримання різних музичних тонів різні способи коливань у теорії струн відповідають різним видам частинок. Центральна ідея полягає в тому, що різні способи коливань струни дають певну масу, певний електричний заряд, певний спін тощо.

Єдиний тип струни може відповідати за велику кількість частинок, оскільки струна може виконувати численні способи коливань... На ультрамікроскопічному рівні Всесвіт буде подібний до симфонії струн, вібрація яких призводить до існування матерії».

Таким чином, коливання, вібрації, музика покладені і в основу матерії, і психофізіології людини, про що писав ще дві тисячі років тому геніальний Піфагор. Аналогічні думки висловлює американський фізик, професор Мічіо Каку, якого називають Ейнштейном нашого часу: «Дві тисячі років тому жили послідовники Піфагора – грецькі філософи, які вивчали струни ліри, намагались знайти математичні пропорції в музиці – інакше кажучи – математику гармонії...»

Сьогодні ми переконані в тому, що всі ці частинки можна коротко схарактеризувати так: це не що інше, як музичні ноти – звуки музики. Нині фізики переконані в тому, що фізика – це не що інше, як гармонія віброуючих струн. Хімія – це мелодії, які ви можете зіграти на цих віброуючих струнах. Всесвіт – це симфонія цих віброуючих струн.

Як уже зазначалося, Ейнштейн провів останні тридцять років свого життя, намагаючись створити теорію, яка б дала йому змогу прочитати думки Бога. Хочете вірте, хочете ні – але тепер у нас є кандидат: кандидат на роль розуму Бога – це космічна музика, яка резонує у гіперпросторі. Далі вчений розповів про те, що на Великому адронному Коллайдері (Женева) фізики хочуть створити частинки, які б вібрували на значно більших частотах.

Ви ніколи не задумувалися, чому «Х-фактор» шириться світом, Україною, чому він захопив мільйони людей різних за віком і фахом?

Лексичне значення «Х-фактор» – це «один із пісенних телепроектів каналу СТБ, де виявляють талановитих співаків з народу; телешоу; пісенний конкурс».

З точки зору лінгвокультурології цей концепт має такі глибинні приховані субконцепти:

– свідчення нестримного потягу тисяч душ українців до пісні, красивої музики, високого, небесного як архетипний вияв етносу;

– символ здійснення найзаповітніших мрій людини, успіху, досягнення мети у житті, реалізації свого божественного «я», прихованого у життєвій суєті;

– водночас (іноді) це – це символ глибокого розчарування деяких самозакоханих, самовпевнених людей, які переоцінюють свої можливості, не мають голосу, таланту. Як не дивно, глядачі, попри недолугі, комічні, «безголосі» виступи, майже завжди підтримують аплодисментами, доброзичливою посмішкою невдах. Це – яскраве свідчення добротоліб'я українців, здатності прощати помилки, допомагати у важку хвилину зовсім незнайомій людині;

– одна із небагатьох, на жаль, можливостей у нашій країні «пробитися» на широку сцену, у сучасний жорстокий шоубіз, стати відомим, популярним. Зокрема, простий вчитель фізкультури з Черкащини В. Романченко після перемоги в телеконкурсі різко змінив свою долю;

– символ апофеозу української душі, несподіваних радісних відкриттів світу талантів, самоствердження;

– символ богоподібності людини, якій даровані Творцем необмежені здібності. Реалізувавшись, вони викликають у слухачів зачудування, невимовну радість, гордість за наш добрий, пісенний народ;

– яскраве свідчення того, що, коли ти віддаєш щиро ближньому свою любов, тепло, зокрема через пісню, то на взаємини отримуєш подяку, овації, тепло душ, аплодисменти;

– символ світлого промінчика краси, духовного злету серед мороку щоденних телевізійних бойовиків, жахів, насильства, смерті;

– символ єднання людських душ різних націй, народностей, мов, який об'єднує божественна мелодія Небес. Яюсь мені на думку спали такі дивовижні слова: «Сльози горя та радості усіх матерів світу за своїми дітьми однакові»;

– могутній засіб виховання молодих людей високому мистецтву, етиці, естетиці, людяності, прилучення їх до кращих зразків вічної класики, вітчизняної та зарубіжної естради;

– символ напруженого самовдосконалення, переборювання себе і труднощів, важкої праці, нервів, сліз;

– свідчення режисерського, сценаристського таланту хореографів, концертмейстерів, працівників сцени, костюмерів, членів журі. Оксана Марченко – одна з найдушевніших телеведучих не лише України, а й Європи;

– символ успішного телевізійного менеджменту;

– можливо, цей проект є одним із свідчень пробудження в українців духовності, нового світогляду, «квантового переходу». Пісні знімають стреси, напруження, гармонізують людей із благодатними гармоніями Космосу, Бога.

Отже, вищий, глибинний, езотеричний план назви і сутності: X-фактор – це майстерно організоване народне дійство різних обдарованих Творцем особистостей для реалізації, прояву у них творчих сил, енергії Добра, Любові, Надії з метою віддати увесь талант, красу душі та серця іншим (слухачам, читачам, чужим).

Вважаємо, що слід обов'язково розширити коло переможців до чотирьох (кращий у своїй номінації). Це буде сприяти підвищенню авторитету проекту, більшій справедливості. Не можуть співаки, яким за тридцять (а часто за 50–60), на рівних змагатися з молоддю.

Ще одна деталь. Табір, де із сотень претендентів обирають лише 50 кращих, – це найубивчіша і ненормальна ланка цього конкурсу. Треба б пом'якшити якимось чином ту стресову ситуацію, яка незаслужено ображає, вбиває потяг до музики, руйнує небезпідставні мрії конкурсантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка : учебное пособие / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Флинта, Наука, 2010. – 352 с.
2. Андреева В. Энциклопедия: Символы, знаки, эмблемы / Андреева В., Куклев В., Ровнер А. – М. : Астрель, 2004. – 556 с.
3. Грин Брайан. Ткань космоса: Пространство, время и текстура реальности / Брайан Грин ; [пер. с англ.]. – М. : Либроком, 2009. – 608 с.
4. Керлот Х. Э. Словарь символов / Керлот Хуан Едуардо ; [пер. с исп. Н. А. Богун и др.]. – М. : REFL-book, 1994. – 608 с.

5. Купер Дж. Энциклопедия символов / Дж. Купер. – М. : Золотой век, 1995. – 401 с.
6. Новая философская энциклопедия : [в 4 т.]. – М. : Наука, 2000. Т. 1. – 828 с.
7. Пенник Найджел. Магические алфавиты / Н. Пенник ; [пер. М. Каминский]. – К. : София, 1996. – 320 с.
8. Потапенко О. І. Лінгвокультурологія : [монографія] / О. І. Потапенко. – К. : Міленіум, 2011. – 244 с.
9. Словник української мови : [в 11 т.]. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т.6. – 1975. – 832 с.
10. Тихоплав В. Учение Грабового. Теория и практика / Тихоплав В., Тихоплав Т., Ч. 2. – СПб. : АСТ Астрель, 2005. – 192 с.
11. Торопова А. С. Смыслова будова музичної свідомості особистості / А. С. Торопова // Мир психологии. – 2008. – № 2. – С. 127–137.

Стаття надійшла до редакції 23 січня 2013 року

УДК 82-31 : 262.14 (Іваничук)

*Ірина Приліпко
(м. Київ)*

**ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНІ ПРОТИРІЧЧЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
ДУХОВЕНСТВА У КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ УНІЇ
(КІНЕЦЬ XVI – ПОЧАТОК XVII СТ.): ОСОБЛИВОСТІ
ЗОБРАЖЕННЯ У ТВОРІ РОМАНА ІВАНИЧУКА
«МАНУСКРИПТ З ВУЛИЦІ РУСЬКОЇ»**

У статті аналізуються особливості зображення у романі Р. Іваничука «Манускрипт з вулиці Руської» церковно-релігійної ситуації у середньовічному Львові, зумовленої запровадженням церковної унії 1596 р. Розкривається